OBIECTE SENSIBILE DE REPREZENTARE: ILUSTRĂRI EMPIRICE ŞI PREMISE PENTRU CONCEPTUALIZARE

Natalia COJOCARU

Am numit *obiecte sensibile*, obiectele sociale[1] care intră în decalaj cu o realitate mai puțin satisfăcătoare şi care pot lua forma unor reprezentări contradictorii pentru diverşi actori sociali [1]. *Obiectele sensibile* generează situații conflictuale, derivate din caracterul polemic al discursurilor despre obiect, şi plasează grupurile sociale, dar, uneori, şi cele academice, în opoziții aparent ireconciliabile. Investigarea *obiectelor sensibile* creează anumite dileme atât pentru cercetători, cât şi pentru subiecții unui studiu care le vizează. Așa cum analiza procesului de comunicare este indispensabilă pentru înțelegerea mecanismului de formare a reprezentărilor sociale, în acest context, vom examina felul în care se comunică despre *obiectele sensibile.* Demersul nostru s-a axat pe analiza unor studii ce vizează *obiecte sensibile de reprezentare* (islamul, hemofilia şi protestul colectiv), având drept scop evidențierea unor aspecte privind comunicarea şi interacțiunea cu *Celălalt* şi delimitarea unor premise pentru conceptualizarea acestei categorii de obiecte sociale.

Islamul. Fiind considerat un obiect sensibil de reprezentare, Flament *et al.* (2006) şi-au propus să studieze specificul strategiilor de mascare şi de demascare cu privire la Islam în Franța [3]. Autorii constată că, atunci când chestionarul era administrat de o persoană de origine magrebiană, aspectele negative atribuite Islamului erau mascate, în timp ce în cazul uneia de origine nonmagrebiană, acestea erau demascate. Islamul fiind religia dominantă în Maghreb, în primul caz este implicată o relație de congruență, de proximitate sau de similitudine cu obiectul reprezentării, relație care, în cel de-al doilea caz, dispare complet. Cu referire la aceasta, Guimelli susține că instituții sociale, cu recunoaştere socială şi autoritate, precum statul, Curtea de Justiție, instituțiile religioase, autoritățile politice, medicale sau ştiințifice, contribuie, prin acțiunile şi declarațiile lor, la legitimarea unor puncte de vedere, a unor credințe sau opinii [3]. Astfel se formează credințele socialmente acceptabile şi, în consecință, exprimabile. Într-un studiu din 2008, Guimelli *et al.* au analizat efectele pe care le-a avut „procesul *Charlie Hebdo*"[2] asupra

[1] Obiectul social poate fi descris ca un ansamblu elaborat al practicilor interumane, care include discursuri referitoare la aceste practici şi care au drept scop interpretarea, judecata, evocarea, narațiunea sau transformarea [*cf* 5].

[2] *Charlie Hebdo* este un ziar satiric francez care a reprodus *caricaturile lui Mahomed* din cotidianul danez *Jyllands-Posten.* În urma acestui fapt, ziarul a fost acționat în judecată de Uniunea Organizațiilor Islamice din Franța pentru injurii publice la adresa unor persoane de altă religie. Verdictul s-a dat pe 22 martie 2007, tribunalul pronunțându-se pentru achitarea acuzațiilor, justiția considerând că ziarul nu a adus injurii publice musulmanilor [*apud* 3].

reprezentărilor sociale ale comunității musulmane [3]. Aflarea verdictului judiciar, în directă legătură cu anumite credințe contranormative ale reprezentării, are efecte puternice asupra strategiilor subiecților. Din moment ce aceste credințe dobândesc un anumit nivel de legitimitate, strategiile de mascare nu mai sunt utile. Astfel, scrie Guimelli, în cazul luărilor de poziție publice cu referire la un obiect social, caracterizat prin mize sociale şi ideologice importante şi emanând dinspre instituții care reprezintă autoritatea, este de aşteptat să înregistrăm o modificare a *expresiei* reprezentării sociale.

Hemofilia. În studiul realizat de Emiliani *et al.* [2] se relevă că, fiind o boală rară şi puțin cunoscută, conținutul reprezentațional al hemofiliei este marcat de prezența a numeroase cogniții eronate. Dat fiind urgența intervenției şi amenințarea legată de viața persoanelor cu hemofilie, membrii familiei se află sub presiunea de a-şi forma rapid o reprezentare despre această boală, de a afla care sunt mijloacele de tratament şi cum să acționeze în caz de urgență. Caracterul sensibil al bolii, constată autorii, derivă din raritatea acesteia – persoanele cu hemofilie se prezintă ca un fel de devianți ai grupului, ele lipsesc de la serviciu, nu pot duce o viață absolut liberă, nu pot practica activități de sport etc. Prejudecățile şi suspiciunile față de bolnavi transformă această temă în *tabu*, puțini discută cu ceilalți despre condiția lor, cu atât mai mult cu cât boala nu este întotdeauna vizibilă pentru ceilalți. Este preferată comunicarea doar cu cei care dețin un nivel ridicat al cunoaşterii cu referire la acest obiect social (personalul medical, îngrijitori, membri ai familiei persoanelor cu hemofilie). Caracterul sensibil mai este potențat şi de reprezentarea percepută, cum cred ei că ceilalți îi percep pe bolnavii cu hemofilie. În multe privințe, această reprezentare percepută se sprijină pe observațiile zilnice sau interacțiunile pe care le au persoanele bolnave de hemofilie sau îngrijitorii acestora cu diverse categorii ale *Celuilalt.*

Protestul colectiv. Extinderea registrului de forme participative în perioada restructurării a declanşat un proces de elaborare reprezentațională, construcția reprezentării fiind justificată de descoperirea şi participarea la acțiunile de protest [1]. În acelaşi timp, acțiunile erau etichetate drept naționaliste, antidemocratice sau chiar fasciste de grupurile care se opuneau schimbărilor sociale. Astfel, participanții la proteste sunt confruntați cu două mesaje de reprezentare, care în imaginarul cetățenilor sovietici se exclud. Or, acțiunea de protest nu se poate înscrie în convențiile democratice, dacă este *națională*. Asocierea acțiunilor de protest cu naționalismul face ca acestea să devină în timp un obiect sensibil. Într-un studiu privind reprezentarea socială a protestelor din acea perioadă au fost identificate două tipuri de discurs: *ex abrupto* şi *prudent* [1]. În contextul analizei noastre, prezintă interes mai ales discursul prudent. Interlocutorii cu un asemenea discurs manifestau rezerve, abordând obiectul social ca pe un fapt consumat. Deseori

tematizarea nu era evidentă sau apărea într-o formă camuflată, ascunsă sau ridiculizată, ca şi cum ar fi încercat să se ralieze unei tendințe generale, manifestând detaşare şi nefiind dispuşi să ofere mai multe detalii, decât cele ştiute de o majoritate.

În concluzie, pornind de la studiile analizate, putem spune că obiectele sensibile sunt obiecte sociale de importanță colectivă, cu o puternică miză identitară şi simbolică. Includ în conținutul lor reprezentațional aspecte contranormative, au la bază contradicții şi antagonisme intergrupuri, fiind percepute drept semnificative pentru un grup social şi amenințătoare pentru alt (alte) grup(uri) sociale. Obiectul sensibil de reprezentare, ca şi în cazul altor obiecte sociale, are la bază pluralitatea discursurilor invocată de Moliner [4], dar trebuie să precizăm că, în acest caz, pluralitatea implică un grad sever de conflictualitate [1]. În cazul obiectelor sensibile, a recunoaşte un discurs înseamnă a-l nega automat pe celălalt. Ele nu se completează, nu sunt complementare, ci se opun *conflictualiceşte* unul față de celălalt. Această contrapunere a discursurilor şi imposibilitatea de a le apropia, electrizează, metaforic vorbind, interacțiunile sociale. Discursul nu poate fi *expus* decât prin crearea unei tensiuni. Doar în cadrul ingrupului, unde pare să existe o împărtăşire consensuală [1, 3] sau o cunoaştere profundă a acestuia [2], poate fi *expus* nestingherit, fără tensionarea relațiilor cu *Celuilalt.*

În acest context, ne-am rezumat doar la aceste ilustrări empirice. Aceste reflecții urmează a fi dezvoltate în baza unui studiu metaanalitic extins, obiectiv pe care ni-l propunem pentru o investigație ulterioară, fiind analizate şi alte cercetări care abordează obiecte sensibile.

Referințe:

1. COJOCARU, N. *Ego – Alter* in the relationship with sensitive object of representation: the case of 1989's collective protests from Moldova. In: *Societal and Political Psychology International Review*, 2012, vol. 3, no.1, p.174-181.
2. EMILIANI, F *et.al*. The process of construction and reconstruction of the social representation of haemophilia: sensitive issues and affective-cognitive implications. In: *Integration Potential of Modern Psychology and Directions of its Development. Proceedings of international scientific and practical conference.* Zaporizhzhya: ZNU, 2012, p. 21-25.
3. GUIMELLI, C. Normativitate, reprezentări sociale şi strategii de mascare. În: ROUQUETTE M.-L. (coord.). *Gândirea socială. Perspective fundamentale şi cercetări aplicate.* Iaşi: Polirom, 2009/2010, p. 173-192.
4. MOLINER, P. Cinci întrebări în legătură cu reprezentările sociale. În: NECULAU, A. (coord.). *Reprezentările sociale. Psihologia câmpului social.* Iaşi: Polirom, 1997, p. 145-154.
5. ROUQUETTE, M.- L. *Despre cunoaşterea maselor. Eseu de psihologie politică.* Iaşi: Polirom, 1994/2002. 195 p.